

УДК 340.12

В. О. Захарова, здобувачка

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕКОПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Здійснено спробу обґрунтувати орієнтири щодо тих аспектів функціонування майбутньої системи екоправового виховання, реалізація яких забезпечить їхню організаційну цілісність та завершеність.

Ключові слова: екоправове виховання, екософія права, організація екоправового виховання, екоправова культура.

Актуальність проблеми. Важливість розв'язання проблем екологічної безпеки та якості життя в екологічному вимірі сприймається більшістю країн світу як одне з першочергових на сьогодні завдань, що потребує консолідації зусиль усієї міжнародної спільноти. Україна, поставивши за мету розбудову правової державності, закономірно прийняла стандарти розвинених у цьому сенсі країн як орієнтири для розвитку в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Тому, природно, розвиток ефективної національної екологічної політики стає одним з пріоритетних стратегічних завдань держави.

Аналіз причин, що породжують конфлікти між Природою та соціумом, а також можливих шляхів розв'язання цих конфліктів і попередження екологічних дає змогу визначити два напрями дій: з одного боку, вдосконалення природоохоронного законодавства і механізмів його виконання, з другого — розвиток екологічної свідомості та формування особистісних настанов на збереження цілісності Природи, де найважливішу роль відіграють екологічна просвіта і виховання [1, с. 191].

Ефективну охорону природи неможливо забезпечити епізодичними заходами чи окремими, можливо, й дуже суворими, заборонами. Навіть ретельно розроблені програми природокористування, а також науково обґрунтовані закони виконують люди. Від рівня їх вихованості залежить, наскільки закон буде усвідомлений і чи викличе він внутрішню потребу діяти певним чином.

Оскільки екологічну свідомість та екологічна культуру неможливо сформувати без укорінення в свідомості громадян загальної правової настанови на *природність* поведінки згідно з нормами права як загальнообов'язковими еталонами поведінки, які в свою чергу мають характеризуватися просякнутістю екологічним змістом, доцільно вести мову про створення системи екоправового виховання, яке слугуватиме більш конструктивній меті *екологізації правосвідомості*.

Стан розробленості проблеми. В останнє десятиріччя помітно поживалися наукові пошуки шляхів можливого парадигмального оновлення люд-

ської свідомості з метою укорінення в ній екологічного імперативу, що передікав ще М. Моїсєєв [2]. Аналізуючи наукові доробки в цьому напрямі, зокрема в країнах СНД, констатуємо, що в основному вони присвячені розвитку екокультури, екоосвідомості та екологічної освіти [3–6]. Екологічній складовій правового виховання, як і правовому аспекту ековиховання, досі не приділено необхідної уваги.

Метою статті є аналізування аспектів формування системи екоправового виховання, забезпечення ефективного функціонування якої дасть змогу характеризувати її як організовану та дієву.

Аналіз проблеми. Розуміючи екоправове виховання як складову правового процесу, зазначимо, що перед уповноваженими державними інституціями досі постає значна кількість завдань щодо якісної організації правового виховання в країні, які вирішуються досить повільно [7, с. 138], тим самим сприяючи збільшенню виявів деформацій правосвідомості серед населення, яке перебуває в стані недостатньої правової обізнаності, що в свою чергу приводить або до безпорадності щодо захисту своїх прав, зокрема екологічних, або ж до формування злочинних поведінкових станов.

На наш погляд, для організаційного усталення системи екоправового виховання особливого врахування потребують такі аспекти, як: цілі екоправового виховання; науково обґрунтована програма дій з втілення цілей у життєву практику; забезпечення участі в екоправовиховному процесі усіх суб'єктів, спроможних якісно вплинути на ефективний його розвиток; координація та фінансування цього процесу.

Вважаємо, що кінцевою метою екоправового виховання є формування високої екоправової культури особистості як складової загальної культури людини, а також формування екоправової свідомості. Структурними елементами екоправової свідомості громадян є знання, переконання, навички у сфері правових засад взаємодії людини з Природою. Під їх впливом екологічна парадигма витісняє або відсуває на задній план у свідомості людей класові, національні, релігійні, власницькі конструкції та стає господарюючою в уявленнях про цінності та стратегічний напрям буття [8, с. 132]. Очевидно, що система екоправового виховання має бути забезпечена таким філософсько-правовим базисом, який у межах сучасної парадигми інтересуб'єктивізму обґрунтовував би взаємодію соціуму і Природи на засадах того, що екологічність іманентно притаманна праву, тому що воно життєво-природно вкорінено в самій природі людини від її народження. Екологічність, таким чином, характеризуючи антропну та соціальну сторону існування людини, і є тією властивістю, яка спроможна «зняти» стереотип технократичного, соціетального світосприйняття, яким соціальне в сучасній людині відгороджується від природного.

Тому доцільним вбачається обґрунтування концепції екоправового виховання фундаментальними положеннями екософії права як філософського вчення про гармонізацію відносин між людьми як правовими особистостями та їх соціумом з Природою на основі усталення екоправової культури як регулюючого чинника соціоприродного розвитку.

Сформована на засадах екософії права система екоправових знань, потрапляючи у правову реальність, яку можна ототожнити із екоправовою культурою суспільства, стає її основним системоутворюючим елементом, тобто фактично системою філософсько-правових концептів.

Саме їх парадигмальне значення впливає на ідеологічні, політичні, соціальні, економічні та інші характеристики будь-якого суспільства. Цей складник правової культури, просякаючи всі інші сфери буття людей, їх соціуму, дозволяє реально ідентифікувати їх статус, ідейну сутність і спрямованість діяльності, а головне, найважливіше — зрозуміти мету і сенс останньої [9, с. 251].

Закономірно, що закріпленням на рівні загальндержавної програми екоправового напрямку виховного процесу досягається його статус як загальнообов'язкового напрямку державної правової політики. Схожий процес спостерігається в Російській Федерації, де ще на початку 90-х років ХХ ст. почала розроблятися концепція сталого розвитку [10; 11]. Багато в чому співзвучна екософсько-правовій концепції, вона репрезентувала принципово нову модель еколого-економічного устрою людського соціуму, яка містила в тому числі правові параметри, щоправда, не як найвагоміші. Після певного періоду існування в статусі просто наукової теорії вона була закріплена на законодавчому рівні як стратегія розвитку держави, а згодом стала основою Екологічної Доктрини Російської Федерації [12]. На сьогодні концепція сталого розвитку більшістю розвинених країн світу прийнято за основу державної політики.

Дуже важливим в організаційному вимірі є питання про систему суб'єктів екоправового виховання, яка в принципі є тотожною системі суб'єктів правового виховання взагалі. Але ж і в цій більш загальній сфері зараз в Україні немає організаційної єдності. Правове виховання, реалізуючись і в інституційному, і в неінституційному вимірах, здійснюється різними суб'єктами. На наш погляд, найголовніше — забезпечити координацію двох з них — державних інституцій та громадських організацій. Перші, володіючи функціями управління і контролю в загальндержавному масштабі, в змозі за координаності дій забезпечити масовість та обов'язковість заходів екоправового виховання. До того ж, для проведення реформування різноманітних сфер життя соціуму відповідно до орієнтирів гармонійного розвитку системи «людина-Природа», в тому числі відносно заходів заохочення, держава має більше можливостей, ніж громадські об'єднання. Наприклад, в Німеччині у рамках програми раціонального природокористування запроваджено програму податкових пільг, відповідно до якої громадяни, які витратили гроші на екологічно корисні заходи або зробили внесок до громадської природоохоронної організації, мають право зменшити на таку саму суму податкову базу, змен-

шивши тим самим розмір податкових відрахувань. Таким чином держава заохочує і підтримує соціальні та екологічні дії громадян [13].

Громадські ж рухи сприяють більш активному, ніж у межах органів державної влади, оновленню інформаційної бази екоправового виховання та можуть забезпечити більш ретельне і глибоке, різномірне її обговорення, і тим самим більш значне засвоєння, що допомагає перетворенню сукупності екоправових знань на екоправову мотивацію, а згодом — на екофілну поведінку в правовому полі.

В Україні загалом спостерігаються позитивні тенденції щодо приділення державної та громадської уваги екологічним проблемам взагалі та проблемі формування екоправової культури громадян зокрема. Діяльність громадських організацій екологічного спрямування (найавторитетнішими з яких в Україні вважаємо Всеукраїнську екологічну громадську організацію МАМА–86, Центр громадської дипломатії Довкілля XXI, Всеукраїнську екологічну лігу, Українську екологічну організацію Зелений світ тощо) — це реальний чинник забезпечення масштабності та організованості заходів з екоправового виховання населення.

Актуальною в рамках організаційного забезпечення екоправового виховання залишається проблема достатнього фінансування цього процесу. Реалії сьогодення демонструють, що фінансове забезпечення майже зовсім обходить правовиховну роботу в державі та, зокрема, її екоправову складову, особливо порівняно із західноєвропейською практикою. Наприклад, уряд сучасної Німеччини, яка вважається взірцем природоохоронної державної діяльності у світі, не тільки витрачає значні бюджетні кошти на діяльність органів влади щодо усталення екологічного імперативу в економіці, праві, науці та освіті, а й передбачає фінансування діяльності громадських організацій екофільного напрямку, якщо заплановані ними заходи мають федеральне значення і спрямовані на поширення екологічної інформації та освіти [13]. Цікаво, що на даний час у цій країні ідея екологізації свідомості і культури громадян присутня в програмних документах усіх впливових політичних сил, а також просякає всю систему національного законодавства. Тож, і населення країни вже не сприйме політику, яка суперечитиме екологічному імперативу життєдіяльності.

Висновки. Високим ступенем організованості система екоправового виховання може характеризуватися за умови: а) закладення в основу державної правової політики в цій сфері фундаментально обґрунтованої філософської концепції екософії права як «відправної точки» парадигмального оновлення правосвідомості громадян, із закріпленням її керівних положень на законодавчому рівні; б) координації діяльності усіх суб'єктів екоправового виховання із втілення цієї концепції у життя за допомогою комплексу засобів і заходів, які, залишаючись традиційними для нашого суспільства (освіта, просвіта, пропаганда тощо), наповнюються екофілним змістом; в) достатнього фінансування процесу екоправового виховання, оскільки забезпечення не фрагмен-

тарного, а системного формування екоправової свідомості на всій території нашої країни потребує відповідних бюджетних витрат.

На наш погляд, складаючи основу наукового обґрунтування вітчизняної системи правового виховання та екофільної правотворчості, концепт екоправового виховання сприятиме позитивній динаміці у процесах екологізації правосвідомості громадян, зняттю техногенного навантаження у сучасному соціумі та формуванню високого рівня екоправової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко, В. А. Экологическое просвещение и воспитание — путь к устойчивому развитию [Текст] / В. А. Савченко // Устойчивое развитие: природа — общество — человек: матер. междунар. конф. — М., 2006. — Т. 1. — 236 с.
2. Моисеев, Н. Н. Экология человека глазами математика: Человек, природа и будущее цивилизации [Текст] / Н. Н. Моисеев. — М. : Мол. гвардия, 1988. — 251 с.
3. Пахомов, Ю. Н. Формирование эчеловека: методологические принципы и программные установки [Текст] / Ю. Н. Пахомов. — СПб. : Из-во С.-Петербург. у-та, 2002. — 124 с.
4. Лапина, З. Г. Экологическое воспитание — творческая индивидуальность будущего [Текст] / З. Г. Лапина, Чжоу Хун, К. И. Шилин. — М. : ГУП Изд-во «Нефть и газ» РГУ нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. — 256 с.
5. Кисельов, М. М. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно-методичні нариси [Текст] : монографія / М. М. Кисельов, Л. О. Боровська та ін. — К. : Видавець ПАРАПАН, 2009. — 284 с.
6. Захаров, В. М. Здоровье среды: концепция [Текст] / В. М. Захаров. — М. : Центр эколог. политики России, 2000. — 30 с.
7. Правове виховання в сучасній Україні [Текст] / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. — Х. : Право, 2010. — 368 с.
8. Алексеев, С. М. Экология, экономика, социум: состояние, тенденции, перспективы [Текст] / С. М. Алексеев, И. А. Сосунова, Д. А. Борискин. — М., 2002. — 211 с.
9. Шефель, С. В. Правове виховання як мета й умова концептуального оновлення структури правової культури [Текст] / С. В. Шефель // Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 103. — С. 251–252.
10. Урсул, А. Д. Ноосферная стратегия перехода Российской Федерации на модель устойчивого развития [Текст] / А. Д. Урсул // Научные и технические аспекты охраны окружающей среды : Обзор. информ. ВИНТИ. — 1995. — № 10. — С.1–60.
11. Вершило, Н. Д. Эколога-правовые основы устойчивого развития [Текст] / Н. Д. Вершило; под. ред. М. М. Бринчука. — М. : Формула права, 2008. — 320 с.
12. Экологическая доктрина Российской Федерации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ruslescert.ru/Box/doctrin.htm>
13. «Адвокаты природы» в «зеленой» Германии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.bellona.org/bellona.ru/russian_import_area/international/ecopravo/41597

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВАНИЯ ЭКОПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ В УКРАИНЕ

Захарова В. А.

Предпринята попытка обосновать ориентиры относительно тех аспектов функционирования будущей системы экоправового воспитания, реализация которых обеспечит их организационную целостность и завершенность.

Ключевые слова: *экоправовое воспитание, эософия права, организация экоправового воспитания, экоправовая культура.*

ORGANIZATIONAL BASIS OF THE ECOLEGAL EDUCATIONAL IN UKRAINE

Zakharova V. O.

This article attempts to justify those aspects of the future system of ecolegal education, implementation of which will ensure its organizational integrity and completeness.

Key words: *ecolegal education, ecosophy of law, organization of ecolegal education, ecolegal culture.*

